

AZ ÉNEK-ZENE TÁRGY TANTERVELMÉLETI MEGKÖZELÍTÉSE

Részletek a Rendszerszemléletű zeneoktatás és fejlesztésének lehetőségei című doktori értekezésből (1987, ELTE Pedagógiai Tanszék)

Ének-zene óra a kőbányai Szent László Általános Iskola 1/z. osztályában (2010/11. tanév)
www.youtube.com

A tervezés feladatai a közoktatásban

Az oktatási tervezőknek általában olyan közoktatási hálózattal van dolguk, amelyben régi elemek keverednek az újakkal. Az öröklött oktatási rendszert nem vethetik el és nem építhetnek egy-két év alatt újat a semmiből, mert a különböző részeket bonyolult összefüggések kapcsolják egybe. Az oktatási reform intézkedések egész sorának fokozatos életbelépését jelenti, számolva bizonyos területek elsődleges szükségleteivel és a rendszer egészének fejlődésével. A tervezőnek kell a gazdasági és társadalmi célok eléréséhez a szükséges helyek számát és a képzés típusait megállapítani az intézményekben. A nevelők feladata a tanterv és a pedagógiai gyakorlat kialakítása, az emberi személyiség fejlődését, az emberi tiszteletét és más társadalmi értékeket biztosító normáknak a megállapítása. Az UNESCO 1960-as decemberi

határozata az oktatást elsőként tekinti nemcsak kulturális és társadalmi erőnek, hanem a gazdasági fejlődés tényezőjének is>

„A fejlődésnövekedés és átalakulás. Az átalakulás viszont éppen annyira társadalmi és kulturális, mint amennyire gazdasági, és éppen annyira minőségi, mint amennyire mennyiségi”.

Az emberi erőforrás fejlesztése tudatosan segítheti az alapvető javak és szolgáltatások növekedését, és ezzel egyidejűleg szolgálhatja és fokozhatja a szabadságot és az egyén értékét. Fejlett országban az ember képességei minden téren fejlettek, fejletlen országokban a legnagyobb részük parlagon hever. Ha valamely ország képtelen emberi erőforrásait fejleszteni, más téren sem fejlődhet. Véleményünk szerint minden fejlesztési terv lényeges eleme az emberi erőforrás fejlesztésének stratégiája, --egyben a legkidolgozatlanabb része. Az oktatási tervező azon kívül, hogy saját tudományában szakember, érvényesíti az emberi erőforrások határfokának emeléséről szóló törekvéseket a fejlődésben. Mivel az emberi teljesítőképességről van szó, több politikai belátással, társadalmi távlattal és általános tudással kell rendelkeznie, mint a közgazdásznak vagy szociológusnak. És végül, de nem utolsó sorban, emberi kapcsolatokat kell kiépítenie, hogy az emberi erőforrás fejlesztésének egységes programját dolgozhassa ki olyan környezetben, amely makacsul ellenáll az ilyen terveknek. Talán itt az ideje, hogy mi is bekapcsolódjunk egy ilyen szemléletű oktatástervezésbe. Sok adat bizonyítja, hogy hazánkban a művelődéshez való egyenlő jog biztosítása nem jelenti a művelődési lehetőségek teljes egyenlőségének gyakorlati megvalósulását. Az indulási különbségek, melyek a társadalmi rétegek különböző viszonyaiból erednek, csak egy rendszerszemléletű tantervi módosítás, a pedagógiai eljárások, speciális fejlesztő módszerek kimunkálásával enyhíthetőek. ez az un. eszköztudás-jellegű tananyag fokozottabb arányának alkalmazása az óvodákban és általános iskolákban, a különböző korcsoportok pszichológiai és motivációs ismerete alapján.

A tanulási-tanítási folyamatba épített képességfejlesztő tevékenységi módok és az azokat serkentő motivációs bázisa jelenti a konkrét pedagógiai feladatot. A mai iskola tevékenységei körén belül alig van lehetőség arra, hogy a tanulmányi teljesítményekben gyengébbek is kivívják tulajdon érdemeik elismerését. Az iskola olyasmit is követel és értékkel, amit nem maga adott át és ezzel a kedvezőtlen kulturális örökséggel indulók helyzetét nehezíti. A jövő iskolájának

nem jól képzett, hanem jól képezhető embereket kell kibocsátania, rugalmasan kezelhető képességekkel.

Kívánatos, hogy az iskola a mindenkori társadalmi-művelődési viszonyok pusztá tükrözése és újratermelése helyett az esélyegyenlőtlenségek fokozatos felszámolását segítse elő. Az iskola struktúráját úgy kell átalakítani és fejleszteni, hogy a hátrányos rétegek gyermekeinek segítése a pedagógiai tevékenység szerves részeként valósuljon meg. Az egész felnövekvő nemzedék magasabb kulturális színvonalra emelése, a felzárkóztatás hatékonyabb teljesítése érdekében az iskola általános kulturális képző-nevelő funkciója domináljon, a szelekciós funkció csökkentésével időbeli széthúzásával egy időben.

Mivel az indulási hátrány az alapkészségek viszonylagos fejletlenségében fejeződik ki (beszéd,- olvasás,- írás és számolási készség, valamint a megfigyelő és megismerő és ismeretközlő képességek terén) ezért a munkát az intézményes nevelésben az óvoda és az általános iskola alsó tagozatának képességfejlesztő és felzárkóztató funkciójának kibontakoztatására kell alapozni. Ennek érdekében módosítani kell az alapiskola belső szervezeti felépítését és jelenősen át kell alakítani a pedagógiai tevékenység tartalmát, és módszereit. Az alapiskolázáson belül világosan ki kell jelölni azokat a pedagógiai ciklusokat, domináló funkciókat, amelyek lehetővé teszik a felzárkóztató- homogenizáló feladat körülhatárolását.

- az adott társadalomban kívánatos egységes alpműveltség biztosítása minden tanuló számára,
- mindenkinek biztosítani kell, hogy az alapiskolázás éve alatt- társadalmi helyzetétől függetlenül- eljusson személyes adottságainak optimális kibontakoztatásához
- a követelmények igazodjanak a kiindulás heterogén tényeihez,
- a differenciálás elvének meghonosítása a követelményekben is.

Az iskolában jelenleg alkalmazott pedagógiai eljárások alkalmatlanok a hátrányok felszámolásához. Ennél fogva a képességfejlődésben megnyilvánuló kezdeti egyenlőtlenségek az iskolai évek ott behozhatatlan hátránnyá nőnek. A megoldást segítenék a művészeti tárgyak, első sorban az ének-zene fejlesztő hatásának tudatosabb megvalósítása, az általánosan művelő iskolák tantervi

anyagának és követelményrendszerének részletes kidolgozása, megvalósítása alapján.

A zenei oktatás távlatai

A fejlesztés útján a kodályi gondolatok időtállóan bizonyultak. Az első rendezési elv a tantervre vonatkozik, melyben a legfejlettebb curriculum-igényű átfogó koncepció. Itt változatlanul segít a 75 év előtt kialakított rendszer, csupán kisebb kiegészítésekre lesz szükség.

A társadalom igényeiből fakadó tananyagtervezésnek nemcsak az ismeretek és műveletek tartalmára, hanem az átadás módjára, a változatos és korszerű taneszközökre, valamint a lényeges, működést biztosító feltételekre is gondolnia kell. Minden korosztály és iskolatípus sajátos igényére és feladatára, valamint a differenciálás megvalósíthatóságára is utalnia kell a követelményekben megfogalmazott szinteknek, kritériumoknak. Előrelátó tervezés lényeges elemei az iskolatípuson kívül: a diákok száma és minősége, igényei - valamint a nevelés és oktatás feladatát ellátó pedagógusok, mint a rendszer gyakorlati megvalósítói-, az alkotó munka teljes felelősségét magára vállaló társadalomformáló tényezői, akik a pedagógiai, „emberformálási” feladatokat elvégzik.

Az esztétikai nevelés taxonómiája

<i>Kognitív fejlődés</i>	<i>Esztétikai fejlődés</i>	<i>Neveltségi szint fejlődése</i>
	Szenzomotorikus periódus 3-6 év	
UTÁNZÁS Szemlélethez kötött gondolkodás. Nagy kapacitás	Éneklés, mozgás, ábrázolás kapcsolódása egy természetes egységben. A kódrendszerek alapelemeinek megismerése. A személyes kapcsolat döntő.	NYITOTTSÁG Felkészültség a részvételre. Mindennapos gyakorlás

<p>FELIDÉZÉS</p> <p>A korábbi élményanyag feldolgozása</p> <p>Rutin eljárások</p> <p>Konkrét műveletek</p> <p>Külső vezérlés</p>	<p>Affektív periódus</p> <p>6-9 év</p> <p>A kódrendszerek elsajátításának kezdete. Éneklés, mozgás egysége.</p> <p>Az emberi kapcsolatok kifejezése, az átélési képesség kialakulása. A művészet élményszerű befogadása, megértése.</p>	<p>BEOFOGADÁS</p> <p>Együttműködés:</p> <p>a/ engedelmes részvétel</p> <p>b/ önkéntes részvétel</p> <p>Szükséglet formálódik</p>
<p>MEGÉRTÉS</p> <p>Összefüggés meglátása</p> <p>A kódrendszer szabályai</p> <p>Formális műveletek</p> <p>Belső vezérlés</p>	<p>Kognitív periódus</p> <p>9-13 év</p> <p>Mozgás és hangérzékelés, ritmusérzék kifejlődése.</p> <p>10. évre a kódrendszerek tudatosan polarizálódnak.</p> <p>A művészi jelrendszerek ismerete, azonosítása. Pozitív vagy negatív viszony a művészetekhez.</p>	<p>ÉRTÉKKÉPZÉS</p> <p>Szelektív részvétel:</p> <p>a/ azonosulás, vagy</p> <p>b/ elutasítás</p> <p>A beállítódás fokozatosan fejlődik</p>

<p>ALKALMAZÁS</p> <p>Kódrendszerek használata</p> <p>Elvont gondolkodás</p> <p>Önálló véleményalkotás</p>	<p>Effektív periódus</p> <p>13- 15 év</p> <p>A művészi jelrendszerek használata, beépítése a személyes gyakorlatba. A szimbolikus kifejezések esztétikai megértése. Kialakult viszonyulás a különböző művészetekhez</p>	<p>ÉRTÉKRENDSZER</p> <p>Kulturális értékrend</p> <p>Tudatos választás az egyéni értékrend alapján. Az értékrendszer beépülése</p> <p>Internalizáció</p>
<p>ELEMZÉS</p> <p>Kritikai képesség</p> <p>Kritikus gondolkodás</p> <p>Értékelés a gyakorlatban</p>	<p>Kollektív-szociális periódus</p> <p>15-18 év</p> <p>A művészeti jelrendszerek összefüggéseinek megértése, integrálása.</p> <p>Az értékrendszeren alapuló tudatos életvitel.</p> <p>Felelősség a művészeti értékek ápolásában.</p> <p>Részvétel a társadalom kulturális életében.</p>	<p>JELLEM</p> <p>A magatartás kialakulása</p> <p>Megbízható viselkedés.</p> <p>Az egyén intellektuális és kulturális színvonala meghatározott.</p>

Ez az esztétikai taxonómia-vázlat figyelembe veszi a gyermekek életkori jellemzőit és ezen belül az optimális fejlődési lehetőségeiket.

Pld: A szenzomotoros periódus időszaka alatt a gyermek elsődleges érdeklődése mozgáshoz kötött. A tanulás leginkább utánzásra alapszik. Minden korban létezik egy életkori jellegzetesség.

Az életkori sajátosságokra, optimális fejlődési zónákra tekintettel állítottunk össze ezt az esztétikai curriculum-vázlatot a reális továbblépés reményében.

Alapját egy korábban felvázolt taxonómia-jellegű tananyag és feladatrendszer adta, később ezt tágítottuk a komplexitás irányában. A dimenziók jelölésével azt szeretnénk érzékelteni, hogy bár a fejlődés teljes idején végighúzódik az affiliatív, kognitív és az effektív szféra, mégis vannak olyan időszakok, amelyekben egy-egy területen fogékonyabbak a gyerekek, s ha a fejlesztés ebben az időpontban nem optimális, soha nem pótolható ilyen intenzitással a kialakítható készség, mint az arra legérzékenyebb korban. Ezeket jelöljük kiemelten. Ilyen követelményrendszert kell tehát létrehozni megvalósításukra.

Az ének-zene tárgy taxonómiájának/célrendszerének vázlata

A célkitűzések bizonyos korcsoportokra nézve nem egyenlő súllyal jelennek meg a részletezésben, vagyis a feladatok és követelmények operacionalizálásában, azaz gyakorlati leírási szintjén. A célok közül négy aktivitásában a zenei tapasztalatok köréhez közvetlenül kapcsolódik, az utolsó kettő a magatartással és a tudással kapcsolatos fokozhatják a zene élvezetét és a további zenei tapasztalatok iránti igényt. Bizonyos belső differenciálás is kialakul a gyakorlatban. Nem minden gyerek játszik hangszeren, de hatással van a többiek zenei tanulmányára, mint távolabbi cél - az egyéni hangszeres muzsikálás lehetősége és vágya.

A zene a kompozíció, a produkció vagy a reagálás alapján elsősorban személyes, esztétikai élményeket jelent. Nehéz értékelni az ilyen tapasztalatokat és erre „szabványokat” megállapítani a követelmények szintjei és kritériumaiként.

Bizonyos kifejezéseket úgy használunk, hogy egy bizonyos korlátozott jelentést tartunk szem előtt. (önkényesek, de végig egyöntetűek) Ez lehetővé teszi a célkitűzések és az alárendelt célok általánosabban érthető kifejezését, amelyek a következők:

- *Tudás és érzékelés: tudás - ha az információ szóbeli tapasztalaton alapul, érzékelés – ahol az alap a hallott, füllel érzékelhető auditív tapasztalat*
- *Legyen tudatában* - azt jelenti, hogy a reagáló személy egy auditív, hallott jelenséggel tisztában van, és erre reagál, de anélkül, hogy szükséges volna ezt felismernie, megkülönböztetnie, vagy azonosítania

- *Felismerés* – azt jelenti, hogy a reagáló személy egy auditív (hallással érzékelt) jelenség megkülönböztető jellegzetességeit érzékeltetni tudja és képes ezekre válaszolni.

Megkülönböztetés – a kifejezés azt jelenti, hogy a reagáló személy számos auditív jelenség/vagy vizuális szimbólumaik, jeleik között különbséget tud érzékeltetni.

Azonosítás – azt jelenti, hogy a személy az auditív jelenségeket fel tudja ismerni, vagy meg tudja különböztetni és a jelenségekre vonatkozóan ki tudja választani a helyes és általános zenei terminológiát, mely az alapműveltség szerves részévé válik.

A sajátos tantárgyi célok a belső rendszer alapján a következők:

I. Zenei műalkotás előadása- éneklés, hangszeres muzsikálás

A. Éneklés szöveggel, közösségben, majd egyedül (ösztönös)

- dallamhoz ismert kísérő dallam éneklése előbb csoportban majd egyedül is

- éneklés a többszólamú kórusművek előadásában

B. Hangszeres muzsikálás: tanult vagy ösztönös játék a saját szórakoztatásra, technikai felkészültséggel

C. Kitalálás, improvizáció, rögtönzés: spontaneitás fejlesztése, irányítással.

Adott dallamhoz ritmuskíséret, egy dallam befejezése, adott dallamhoz kísérő dallamot találni, kíséretes éneklésben vagy hangszeren is, (akkordok segítségével)

II. Zenei írásjelek, kottajelek olvasása

A. Kottajelek azonosítása: kulcsok, hangok helye a vonalrendszeren, hangjegyértékek, előjegyzések, dinamikai és előadási jelek. A zenei (kotta) jelek megkülönböztetése egyéb jelfajtáktól, értelmezésük. Azonosításuk egy adott zenei részlettel kapcsolatban a kottajelek, zenei írásjelek területén.

B. Ismert darabok esetében a helyes jelölési rendszer azonosítása (pótlása hiány esetén)

C. Hangjegyek követése zenehallgatás közben. Azonosítás a zene leállításának helyénél a kottában. Az előadás és a kottakép közötti eltérések azonosítása.

III. A zenehallgatás megértéséig vezető út

A. A különböző zenei elemek érzékelése

- Hangszín: azonosítás kíséret nélkül, együttesben, hangszerek és vokális színek érzékelése
- Ritmus: utánzás, változatok megfigyelése, felismerése, elkülönítése a dallami és harmóniai jellegtől
- Dallam: kiemelése, iránya, elemeinek, változatainak pontos követése, tudatos hallgatás, azonosítás
- Harmónia: változások helye és iránya, megfigyelés az azonosítás szintjéig
- A zenei elemek jelölésének formái és a jelölésükre alkalmas rendszerek megfigyeltetése, összevetése a képrendszerekével-kottaírással

B. A zenei formák érzékelése - felismerése:

- ismétlés, zenei mondat, periódus, AABA forma, változat. nagyobb zenei formák felismerése, hallás utáni elemzése. A zenei műfajok formai sajátosságai „receptjei”

C. Bizonyos eltérő zenei típusok és funkciók megkülönböztetése. A zenei ritmusok társítása testmozgással. Azonos zeneművek különböző szintű előadásainak összevetés az előadás módja és kifejező erejének alapján. A zenei hatás tudatosítása az előadás függvényeként.

A zene nagy területeinek kialakulása:

- a szórakoztató és klasszikus zene funkciója,
- folk, pop, rock, jazz,
- a regionális, sajátos zenék (keleti, afrikai, dél-amerikai, stb.) kialakulása, megkülönböztető jegyei, sajátosságai.

-

- D. A zenében a történelmi stílusok jellegzetességeinek felismerése, azonosítása: népi zenei irányzatok,- klasszikus és jazz a mai fejlettségi szintig. (Különböző feladatokban kiválasztani az összetartozókat)

IV. A zeneirodalom jeles alkotásai és az alkotók megismerése

- A. Hangszerek, előadói apparátusok, zenei kifejezések azonosítása illusztrációk, részletek alapján, képek és hangzás párosítása hangszerekről, zenekari fajták, kamaragyüttes-összetételek, nagyobb előadói összetételt (oratóriumi) alkotó csoportok.
- B. Az ismertebb zeneműveket cím és szerző alapján tudni. A zene rövid leírása- képekkel, irodalmi anyaggal illusztrálása, a korhoz tartozó művekkel összevetésük, részletek alapján felismerni hangzás után (cím és szerző felismerése)
- C. Kiváló zeneszerzők, előadóművészek, együttesek ismerete, név és fő művük, műfajuk, tevékenységük alapján.)
- D. Zenetörténeti ismeretek rendszerezése. Történelmi (művészettörténeti) korszakok kronológiai sorrendje, jellegzetes formái, zeneszerzői, alkotói, tipikus stílusjegyei a reneszánsztól máig. Mindezt a művészeti ágak teljességében is figyelemmel kísérik a tanulók tanulmányaik során, integrálva ismereteiket az esztétika teljes áttekintésében.

V. A közösség/környezet zenei forrásainak ismerete, bekapcsolódás a zenei tapasztalatok keresésébe a zene előadása révén.

- A. zenei könyvtárak, hangversenytermek felkutatása, elérhető távolságban lévő művelődési intézményekkel kapcsolat felvétele.
- B. A zene előadási formáiba aktív bekapcsolódás: egyéni hangszeres tanulás, továbbképzés, előadói csoportokhoz csatlakozás az amatőr mozgalomban (kórus, zenekar, táncház)
- C. Osztályon belüli kórus és kamarazenei csoportok létrehozása. Részvételük az iskola rendezvényein, az ifjúság önszerveződése révén.

VI. Vélemény kialakítása a zenéről, személyes értékítélet formálása.

- A. Paródia és eredeti modell megkülönböztetési képessége
- B. Egy fontos, személyes zenei tapasztalat, élmény szóbeli megfogalmazásának, ismertetésének képességéig eljuttatni a

diákokat (az egyik cél) valamint az ízlés tudatossá tétele, a kulturális igények, szükségletek formálása.

C. Iskolarádió, egyéb kommunikációs eszközök munkájában részvétel, azok bírálata.

Amikor valaki énekel, vagy zenét hallgat, olyan zenei tevékenységbe kapcsolódik be, amely önmagában véve cél. A zeneszerzés terén, valamint az előadások művészi szintjének értékelésében a hozzáértést csak a nagy diákok és a felnőttek képesek igazán felismerni.

A zenei tevékenységek fejlesztése közben kialakult magatartást a zenei tapasztalatok keresése, a hanghordozók vásárlásának igényessége, a koncertlátogatás és az amatőr együttesekben való részvétel jellemzi. Ez egyéneknél változó lehet, de a társadalmi méretű változás csak egy ilyen alapon végzett iskolai nevelő munka biztosítja. Ily módon a kulturális, művelődési intézményekhez is tantervi követelményként kapcsolódik az iskola. Ezeknek a céloknak feladatokká alakítása, életkorhoz, iskolatípushoz való konkrét alkalmazása, tehát gyakorlati végrehajtása/megvalósítása egy részletes és követelményeiben is pontosított teljes taxonómia feladata. A zenei oktatás mai helyzetéből a továbbjutás e nélkül nem képzelhető el.

A művészeti tárgyak integrációjának lehetőségei

A következő lépés a fejlesztési programban a sajátos zenei anyag kapcsolódása a kialakítandó integrált tantárgyi szemléletmódra épített komplex művészeti oktatási elképzelésekhez.

A 70-es években több javaslat született, mindegyikben van fontos és használható elképzelés, így ezeket áttekintve alakítottuk ki a zene beépítésére vonatkozó javaslatot.

Szegedi-Masszák Mihály új alapokra helyezi az oktatást, a történelem és az esztétika párhuzamos időrendi oktatását hangsúlyozva. Általában a művészeti nevelést sokoldalú tevékenységgel- alkotással és önkifejezési lehetőséggel véli megvalósíthatónak, s ebben egyetértünk, valamint az elmélet arányával is: keveset, ami alapként felhasználható a lényeg megértéséhez.

A művészeti jelölő –rendszerek kialakításának idejét az 5-8 osztály tananyagára vetíti, párhuzamos, általános érvényű kapcsolódással. A középiskola terén főleg az irodalmi vonatkozásokat hangsúlyozza, de elve általános érvényű: a művészi anyag formává szerveződésére irányítani az érdeklődést, tekintettel az egyes művészetek sajátosságaira.

Szerdahelyi István a komplex művészeti oktatás elméleti kérdéseivel foglalkozva javasolja: visszatérni a természetes állapotokhoz, a művészeteket együttesen tárgyalni, ahogyan éltek és élnek a társadalomban. Az autonóm művészeti ágak és műfajok rangsorolása elvileg lehetetlen- az esztétikai visszatükröződés lényegében pluralisztikus, a különböző szintek más-más feladatnak és igénynek felelnek meg. Ebben is egyet kell értenünk a szerzővel. Deme Tamás és Vitányi Iván tanulmánya elméletileg megalapozott, a rendező elvek és a fogalomhasználat pontosítását is fontosnak tartják a teljes feladat áttekintése előtt. Csak azonos kategóriák segítségével juthatunk közös nevezőre.

Esztétikai-művészeti nevelésen egy integrált tantárgycsoport hatékony működését értjük, mely a kreatív/generatív képességfejlesztés elvei szerint képes esztétikai szempontok és alkotó tevékenység által részt vállalni a gyermek önmegvalósításának és életszemléletének kialakítási programjából.

Megfelelően kommunikáló embert szeretnénk nevelni, aki környezetét megismerve, azzal esztétikai viszonyba tud kerülni és képes azt újraalkotva megváltoztatni.

Előfordulhat, hogy a művészeti nevelés ismeretek átadása közben kiöli a gyermekben meglévő képességeket. A jövő nevelésének feladata: megteremteni az ismeretek átadásának és a képességek fejlesztésének egységét. Az ismereteket a készséggé fejlődő képességekre kell építeni, sokoldalúan gazdagítani az emberi érintkezés kommunikációs lehetőségeit.

A művészi befogadás az alkotás jelenléte nélkül nem növekszik harmonikusan, a minőségileg újat kialakítani képes innovatív képesség és a gyökeresen újat létrehozni képes hatékony alkotói magatartás csak a művészetek segítségével fejleszthető, de ehhez feltételek szükségesek.

A szerzők a nevelésközpontú képességfejlesztés elvét vallva hangsúlyozzák: az esztétikai nevelés is a kognitív objektivizáció feltételeit teremti meg a képességek fejlesztésével, ha az eszköztudás dominál a folyamatban. Az

érzékszervi és tudati megismerés a képzetek és fogalmak összefüggésével harmonikus egységbe hozható. Az alkalmazkodás, közösségiség és megismerési szándék aktív, kölcsönös tevékenységek során lehetővé teszik a magasabb szintű képességek minőségi változását. Ez a nevelés többlete az oktatással szemben. Ebben a fejlődésben a közvetett nevelési eljárások alkalmazásának nagy szerepe van.

A komplex tananyagtervezés elve a művészeti vonatkozásban a sajátos anyag jelrendszerének- a megértéshez szükséges eszközöknek a sora. A szemiotika- azaz jelhasználat- törvényei, szabályai elsajátíthatóak. Segítenek az azonosként feltűnő kategóriák: szimmetria, ritmus, ellenpont, dinamika, harmónia, variáció felismerésében, amelyek léteznek képi, mozgási, nyelvi és zenei anyagon, ez a gyerekekhez közelálló és jó kiindulási alap a nevelés számára. A valóság sokszínűségét is tekintetbe kell vennünk (a pluralizáció elvét) a folklór, a szórakoztató művészet, sőt saját alkotásaik is bekapcsolhatóak a cél érdekében. Az integráció terve tartalmi szempontok alapján készült. (217.old vége)

A világképet és világnézetet alakító tantárgycsoport- az érzelmi és fogalmi úton történő megismerés kapcsolódásával erősíti a nevelési-oktatási célok megvalósulását. Fő elve a kreativitás. Megtartja az önálló tárgyakat, mert a differenciálás az integráció előfeltétele. A komplexitást a belső struktúrában tervezi. Ezért hangsúlyozza: mindenekelőtt a tantárgyak létét kell megteremteni, mert hiányzik a következetes rajz és énektanítás. A tantárgyak speciális területeket fejlesztenek elsősorban:

- mozgás-nevelés, vagy testi nevelés (tánc, sport)
- hallás-nevelés (auditív) a kodályi alapelvek továbbfejlesztése
- látás-nevelés (vizuális) képzőművészet, film
- anyanyelvi- és irodalmi (verbális) nevelés

melyek egyúttal a teljes kifejezőmód már említett részterületeit is jelölik, a valóság teljes megértésének és kifejezésének eszközeként. A közös cél a pozitív társadalmi magatartásmodell, a közösségiség kialakítása a teljes integráció általános érvényre jutásával. Itt kapcsolódik a rendszerként elemzett zeneoktatás alapelve a komplex tantervi elképzelésekhez. Igazolódott, mi az, ami ma is változatlanul érvényes az eredeti megfogalmazásból. Ma is időtálló a teljes nevelési rendszerből:

- A kodályi alapelv - kiemelten az életszerűség, a kor követelményei, a gyermeki személyiség érdeklődése, sajátossága
- A cél: teljes ember, kiteljesedett egyén a zene segítségével. Élni segítő zene, boldogságot, örömet okozó élmény
- A módszer lényege: életkor alapján adni a tananyagot egyéni és képességbeli differenciálással, fokozat és egymásra épülés a teljes rendszerben. Változatos szervezeti formák, szempontok. Közösségben és közösségért dolgozni.
- Mindenki esélyegyenlőséggel vehessen részt. Komplexitás: nyelv-, zene-, tánc- és képzőművészet egysége.

A kialakítandó komplex művészeti-esztétikai szemléletmód tantervi vázlatát itt közöljük, különös tekintettel a zenei vonatkozásokra. A komplex művészeti oktatás elvi alapja az, hogy a művészeteket mindenképp előtt szerves egységükben, globálisan kell érzékeltetni, a mindennapok kultúrájában létező szerves egység mintájaként.

Az egyes művészeti ágak sajátos kódrendszerét, kifejezési eszközeit és belső logikáját szaktárgyi órákon kell elsajátítani (pld a zenei írás-olvasás jeleit, elemeit) később magasabb szintű alkalmazásukat ismét komplex formában kell megvalósítani, vagyis életszerű helyzetekben használni.

A zenei nevelés lehetősége ezen belül:

- I. A művészetek globális szemléletéből – gyermekjátékdalokból – indulni: tánc, zene, nyelvi anyag egységes gyűjtése élmény útján. Fejlődés - lélektanilag a konkrét gondolkodás kezdetéig tartó időszak (tények, információk) (0-6 évig)
- II. A zene és képzőművészet aktív művelésével a sématörés megindítása a kisiskolás kor végén, az elvont gondolkodás alakulásáig. Kód és jelrendszer alapjainak ismerete sok készségfejlesztő gyakorlat, aktív részvétellel (képzetek, fogalmak). Algoritmusok alkalmazása, a zenei elemek tudatosítása, írása-olvasása. Mindezek segítenek az absztrahálás képességének, a logikai jártasságnak fejlesztésében is (fogalomalkotási képesség). (6. évtől)
- III. A zene belső törvényszerűségeinek feltárásával erősíteni a struktúrák kiépülését, a belső logikai rendszer rögzülését (összefüggések). Az

elvontabb helyzetek és érzelmi szférák megéreztetése is itt valósulhat meg a 12 éves kor idejétől differenciáltan, tapintatosan.

- IV. A serdülőkor idején jelentkező érzelmi labilitások és szélsőségek levezetése- finomítása- zenével. Zenetörténeti ismeretek, valamint a művészetek kifejezőeszközeinek párhuzamos jelrendszer-képzése magasabb szinten: funkció-elv, stílus, stb. (elméletek). Közösségi aktivitás kialakítása, tevékenységek közben fejlesztés a közös zenei alkalmakkal. (13 év után)
- V. A társadalomtudományok és a művészetek közötti komplexitás kialakításának ideje a középiskola utolsó két éve- optimálisan. Eddigre alakulnak ki rendszeren belüli ismereteik, melyeket rendszerközivé szélesíthetünk a művészi ismeretekkel és alkotásokkal érzelmileg is motiváltan, maradandóan. minden előbbi kísérlet csak egy-egy tehetséges számára ad módot minderre, de 17 évesen az egész osztály képessé válik erre a szemléletmódra. (hipotézisek)

A zenében, az irodalomban és a képzőművészetben a mélyebb gondolatok szimbolikus és általános megfogalmazásait kapcsolhatjuk a sajátos művészi hatások megfigyeltetésével. Itt jelenik meg ismét a művészetek teljessége, katartikus lehetőséget biztosítva. A világnézet és jellem megszilárdulásának kora ez, melyben az igazi katarzis a pusztán egyéniből és egyesből képes a társadalmi általánosba felemelni a művek élvezőit és megértőit.

A műalkotás szépségének titka, hogy formáiban több törvényrendszer egyesül. A művet az ember a természet törvényeinek elsajátításával teremti, hogy benne magát szemlélje és ismerje meg, tehát egyszerre kell megfelelnie a *külső világ törvényeinek*, az *ember törvényeinek* és az *ábrázoláshoz felhasznált anyag törvényeinek*. Ez a különös egybeesés jelenti az esztétikum sajátos világát.

Ennek a teljes világnak megismerése pedig nevelésünk legfőbb célja. Ezért nem nélkülözheti az esztétikai nevelést, ezen belül a legaktívabb és hatékonyabb területet: a zenét. A fejlődés távlatait is biztosabban követhettük a kodályi rendszerszemlélet teljességének ismeretében.

Bárcsak ez a világszerte méltán híres és követendő példa nagyobb erővel közvetíthetné az „élni segítő zenét” a szépre, jóra és igazra vágyó felnövekvő nemzedéknek- mindannyiunk jövője érdekében.

A változtatás belső, szakmai feladatai (198-203. oldalak)

A fontos állandó jellemzők mellett néhány változó tényezőt említünk, melyet a mai technikai, gazdasági szempontok indokolnak, ezek belső, szakmai változást igénylő tények. Megvitatásuk indokolt, a gyakorlat tapasztalatai alapján dönthetünk róluk.

1./ A vokális kultúrát kiegészíteni a Kodály által is javasolt és azóta elterjedt hangszerekkel- szakkör, baráti kör formájában (xilofon, furulya, citera, gitár, stb.)

2./ Az írás és olvasás arányát változtatni a követelményben.

3./A zenehallgatás, a zenei élmény, a mai lehetőségekhez és szintjéhez méltó technikai megoldásban- a mai, sokszínű zene felé kitekintve.

4./ Az akusztikai nevelés a fontosabb, azt kell fejleszteni, de nem kötelező jellegű lejegyzéssel, mert az nem szükséges.

5./ A befogadás-aktivitás aránya főként tanári szemlélet kérdése, az aktivitást alkotással párosítva lehetőséget adni az egyéni elképzeléseknek is.

6./ Új eszközök készítése és bevezetése az órák változatosabbá tételére, újszerű tananyag feldolgozásra gondolva:

- - írásvetítő (dallamok, kiegészítendő feladatokra)
- - számítógép zenei programja- a kottaírás új formáival
- - oktató programok készítése az egyéni munka differenciálására
- Oktató és ismertető filmek hangszerekről, népzeneről
- Hangszalagok/cd-k egy-egy témában
- Oktatócsomag készítése témánként, teljes eszköztárral az alsó tagozatos munka kiegészítésére, megkönnyítésére, segítésére

Példaként egy oktatóprogramot mellékelünk, bizonyítva az alkalmazhatóságot. Helyi kezdeményezéseket, ötleteket kell gyűjteni, szelektálás után terjeszteni a zeneoktatás eredményességét segítőket (pályázat)

7./ Az énekélés nem állandó szolmizálást jelent, ez csak eszköz addig, amíg kialakul a szép, tiszta intonálású énekhang. nehezebb dallamfordulatokat lehet szolmizálva gyakoroltatni, (kiemelve szolmizálni) amíg tiszta és biztos az intonáció, de utána felesleges és öncélú!

8./ Senkit sem szabad kizárni a zenetanulásból- így szól az elv. Ma nálunk valóban igényes oktatásban csak a felvétellel induló említett két iskolatípus (zenei tagozat és zeneiskola) részesíti tanulóit, a teljes tanulólétszám elenyésző hányada. A tehetségpontok segítettek az utóbbi időben.

A kibontakozást segítő javaslatok:

1/ A belső, szakmai-tartalmi problémák tisztázására a Parlando c. internetes zenepedagógiai (www.parlando.hu) folyóirat indítson felhívást, tematikus anyaggal megadott szempontok szerinti válaszokat várva, konkrét területekről véleményeket, tapasztalatokat- elvi indoklással!

- Tartalmi vonatkozások kényes pontjaihoz iskolatípusonként indokolt és bevált megoldásokat kérni:
- A vokális-hangszeres zene aránya, szolmizálás-szöveg aránya, stb.
- Módszertani megújulást szolgáló javaslatokat, megoldásokat,
- Szervezeti formákra vonatkozó javaslatokat, megoldásokat
- Eszközök újszerű használata, újak készítésének ismertetése.

2./A legjobb hozzászólások, érvek szóbeli egyeztetése Győrben, a soron következő Zenei Nevelési Konferencián lehetséges, szekcióként összefoglalva, állásfoglalással, megvalósítási programmal.

3/ Az elmélet és a gyakorlat szempontjainak egyeztetésére, fejlesztésére egy kutatást irányító, integráló csoport létrehozása a zeneoktatás-képzés témájában, mert jelenleg nincs, vagy nem funkcionál kellően.

4/ Összegzett eredmények, javaslatok terjesztésére (szelekció után) továbbképzési alkalmakat kell létrehozni, államilag támogatott részvétellel.

5/ A zenetanárok általános pedagógiai műveltségének emelése érdekében módszertani kiadványok- más országok és határtudományok eredményeiből, belső használatra az OH, Zeneakadémia, Kodály Intézet, MZMSZ, KÓTA, Zeneművészek Szövetsége Pedagógiai Szakosztálya, (és ma a Magyar Művészeti Akadémia Zenei/Művészetelméleti Szakosztálya) segítségével és támogatásával.

Ezek az intézkedések a jelenlegi oktatási rendszer intézményeiben már meglévő kereteket új szemléletű tartalommal kitöltve sokat segíthetnének a helyzeten. Sürgős segítség szükséges a szaktanári ellátottság és színvonal terén, az

általános iskolák eszközbeli, módszertani segítésében,. Fontos a gimnáziumi óraszámok felül bírálata és a karének rendtartásban módosított megfogalmazása terén!

Ezek a megoldási javaslatok a jelenlegi kényszerhelyzet okosabb és hatékonyabb kihasználását célozzák. Remélhetően az egész társadalom érdekében más perspektívái is vannak a zenei kultúra alakításához vezető intézményes oktatási formának. (közoktatásnak). Szeretnénk, ha a birtokunkban lévő és hagyományainkra alapozott különleges hatékonysággal rendelkező, az érzelmi és a szociális szférát közvetlenül is alakítani képes nevelési eszközt tudatosabban és minden tekintetben megalapozottabban hasznosíthatnánk is. Ez nem öncélú szakmai, hanem a társadalmi/közösségi tudat fejlesztését befolyásoló közös cél és szükséglet.

A gyakorlati munka eredményességét az elméleti téren folytatott vizsgálatok is segítik. Ezért úgy érezzük, kapcsolódnunk kellene a tantervi követelményrendszerrel összefüggő lehetséges programhoz, mely a munka fő területeit így súlyozza:

1/ A tantervi követelmények elmélyült, sokoldalú, a célokat, a feladatokat, a tartalmat nemcsak tantárgyi, hanem tantárgyközi keretek között vizsgáló strukturális elemzése.

2/ A tantervi követelmények pontosítása és a részletezett követelmények gyakorlati kipróbálása.

3/ A követelmények feladatokká alakítása/operacionalizálása.

4/ A tantervi követelmények tanítási-tanulási stratégiákba építése

Saját területünk speciális tapasztalatait felhasználva talán új elemet jelenthetne munkánk egy esztétikai terület tantárgyi integráció tartalom- és követelményrendszerének globális alapvetésű kidolgozásában, egy nyitottabb, a kreativitást is hangsúlyozó, a rejtett hatásrendszernek is helyet biztosító tantervi követelményrendszer kimunkálásában és kísérleti kidolgozásában.

Budapest, 2015. január 8-án

A szerzőről

Dr. Antal-Lundström Ilona, a zenepedagógia professzora